

Анастасія Штена

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ САМОДОСТАТНЬОЇ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Термін «освіта протягом усього життя» виник в 1960-і роки і став використовуватися на міжнародних семінарах таких міжурядових організацій, як Рада Європи і ЮНЕСКО. З 1972 року ЮНЕСКО ввів це поняття як поняття глобальної перспективи, яке фокусується на наступних аспектах: потреби і права людей на навчання впродовж життя; формування комплексного підходу між формальним і неформальним контекстами навчання; адекватне фінансування для обох вказаних видів навчання; охоплення всіх людей, починаючи з наймолодших і закінчуючи найстарішими; пошук шляхів демократизації доступу до навчання.

У 1973 році Організація Економічної Співпраці та Розвитку (ОЕСР), опублікувала звіт - «Періодична освіта: Стратегії навчання впродовж життя», в якому

основна увага була надана потребам глобальної економіки і конкурентоспроможності [1].

Що стосується нашої держави, то останнім часом в українській мові частіше за інші застосовується термін «безперервна освіта». Деякі автори, розрізняють поняття «навчання упродовж життя» і «безперервна освіта». Так, на думку Л. Антошкіної [6], «навчання упродовж життя» вказує на те, що освіта триває все життя у різних формах: дитячих освітніх установах, школах, закладах позашкільної підготовки, вищих навчальних закладах, закладах післядипломної освіти, шляхом самоосвіти. А поняття «безперервна освіта» – це освіта для дорослих, тих, хто вже закінчив школу. Пост-шкільна освіта не повинна обмежуватися навчальним закладом. Вона має включати, крім вищої і професійної освіти, перепідготовку кадрів, освіту на робочому місці й інші доступні особам усіх вікових груп програми формальної й неформальної освіти, що забезпечують безперервність навчання.

Сама система безперервної освіти поширена в усьому світі. Вона включає в себе всі види освіти і виховання, які кожна людина отримує від народження до смерті. У світовій педагогіці поняття «неперервна освіта» виражається поруч з термінами, серед яких «триваюча освіта», «довічна освіта», «довічне вчення», «перманентна освіта» та ін.

Отримувати освіту «по частинах» протягом усього життя означає чергування освіти з іншими видами діяльності. Поняття «неперервна професійна освіта» можна віднести до особистості, освітніх процесів (програм), організаційним структурам.

Безперервність виступає у сучасному культурно-освітньому контексті як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини. За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя.

Вирішення проблеми полягає в переході до освіти протягом життя, де базова освіта періодично повинна доповнюватися програмами додаткової освіти й організується не як кінцева, завершена, а лише як основа, фундамент, що доповнюється іншими програмами. Це вимагає, що випускник вузу крім отриманих знань у вузькій професії повинен на студентській лаві розвинути свої здатності до навчання протягом усього професійного життя, розвинути навички комунікації, адаптивності, самовдосконалення, організаційної й групової ефективності та низку інших якостей.

У сучасній літературі можна зустріти такі стійкі сполучення: „освіта дорослих” (adult education); „продовжена освіта” (continuing education); „подальша освіта” (further education); „відновлювана освіта” (recurrent education) як освіта протягом всього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з роботою; „перманентна освіта” (permanent education); „освіта протягом життя” (lifelong education); „навчання протягом життя” (lifelong learning). У кожному з цих термінів зроблено акцент на певній стороні явища, але загальною є ідея довічної незавершеності освіти для дорослої людини.

У змісті безперервної освіти прийнято виділяти три основні значимі компоненти, пов’язані з навчанням дорослого населення: навчання грамотності в

широкому сенсі, включаючи комп'ютерну, функціональну, соціальну та ін.; професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (job qualification); загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю (life qualification).

Усвідомлення важливості освіти протягом життя для людського розвитку призвело на початку XXI століття до модернізації європейської політики у сфері освіти. Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя» (A Memorandum of Lifelong Learning) [4]. В Меморандумі підкреслюється, що безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості. Визначення безперервної освіти включає: отримання ступенів та дипломів у вільний час; професійні курси, в тому числі з метою підвищення кваліфікації персоналу; освіта для дорослих; друга освіта інше.

Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також є критичним чинником у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності[2].

Європейська стратегія зайнятості (European employment strategy)[3], погоджена 22 липня 2003 р., визначила керівні принципи політики розвитку навчання протягом життя. Ці керівні принципи закликають країни ЄС звернути увагу на дефіцит робочої сили з відповідними навичками і заохочують їх здійснювати всебічні стратегії навчання протягом життя, щоб озброїти громадян навичками, необхідними у сучасній економіці. Керівні принципи визначають необхідність збільшення інвестицій в людські ресурси, особливо через навчання дорослих підприємствами.

Пізніше Європейська Комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи в єдину Програму навчання протягом життя (Lifelong Learning Programme). Ця програма прийшла на зміну програмам професійного та дистанційного навчання, що існували до 2006 року. Навчання протягом життя має на увазі зростання інвестицій у людей і знання; набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність і розширення можливості для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Мета полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання.

В усьому світі, а особливо в розвинених країнах, «освіта протягом життя» стає все більш важливою сферою освітніх послуг.

Серед існуючих форм освіти можна виділити три основні, такі як:

формальна освіта – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;

неформальна освіта – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих, у лекторіях товариства „Знання”, по телебаченню, на різних курсах інтенсивного навчання;

інформальна освіта – є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супро-

воджує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі: спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку.

Освіта протягом життя покликана підвищувати рівень загальних знань і розширювати можливості участі громадян у культурній, соціальній і політичній діяльності країни. Вона повинна внести вклад у подальшу демократизацію суспільства, а також сприяти посиленню позиції людини в професійній діяльності.

Поняття неформальної освіти дорослих частково збігається з такими поняттями, як „додаткова” і „продовжена” освіта. Однак саме неформальна освіта, як ніяка інша, безпосередньо відображає й задовольняє особистісні потреби й запити індивідуума, мобілізуючи тим самим його природну здатність до самовдосконалення, до духовного внутрішнього зростання. Таким чином, створення системи неформальної освіти може забезпечити умови для самореалізації кожної особистості, морального вдосконалення за рахунок надання широких можливостей у виборі напряму й форм освітньої діяльності, як у професійній сфері, так і в різних сферах дозвілля.

В нашій державі серед основних принципів державної політики розвитку освіти протягом життя, які визначаються Законодавством України про освіту, є сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя [5]. В Україні освіта протягом життя поки що не розвинута системно. Закон України «Про позашкільну освіту» жодним чином не вирішує цієї проблеми, оскільки не врегульовує питання інтеграції позашкільної освіти в загальну освітню систему країни, залишаючи осторонь ключові проблеми забезпечення і контролю якості та визнання неформальної освіти. Не існує офіційної статистики з цього питання, відсутні спеціальні концепції і програми. Навчання протягом життя виходить на чільні позиції у світових освітніх процесах, тому для України вкрай важливо найближчим часом вжити дієвих заходів для подолання відставання у цій сфері.

Роль вчителя в сучасній системі освіти позиціонується не цілком однозначно: з одного боку, продовжується послідовний відхід від традиційного авторитарного викладання, від банального «репродукування» знань. Цей процес направлений на постійне залучення студента до навчального процесу в ролі активного його учасника, радше ніж пасивного «приймача». З іншого ж боку, цей процес настільки ускладнює саме поняття «викладач», що цей термін вже не може вмістити значення, що в нього вкладають. Цікаво постає і роль викладача, як того, хто висуває пропозиції: така постановка розкриває наступну тенденцію в сучасній освіті – рівноправність викладача і студента як суб'єктів навчального процесу. Учитель учиться все життя. Рівень професійної компетентності вчителя — це його знання, уміння, особистий досвід. Бути компетентним означає бути здатним мобілізувати в певній ситуації отримані знання й досвід. Але професійна компетентність учителя потребує постійного розвитку й удосконалення. Система навчання упродовж всього життя повинна охопити великі сегменти населення, включаючи людей з різноманітними потребами в навчанні. У її основі повинні лежати компетенції, вона не має бути прив'язана до віку людини. Потрібні нові програми і нові методи навчання в традиційних освітніх установах.

В той же час потрібні умови для охоплення тих, хто не може піти на програми в традиційні навчальні заклади. Надання людям засобів, необхідних для функціонування в економіці, ґрунтованій на знаннях, вимагає застосування нової педагогічної моделі, в якій викладачі виступають в ролі провідників, гідів по світу знань, а не тими, хто просто передає знання; акцент повинен робитись на навчання через практичні дії, на роботу в командах і творче мислення. Традиційні освітні системи, в яких викладач є єдиним джерелом знань, погано підходять для навчання людей економіці, ґрунтованій на знаннях. Деякі компетенції, затребувані в такому суспільстві (робота в команді, рішення проблем, мотивація навчатися упродовж всього життя), не можуть бути розвинені в навчальній ситуації, коли викладач диктує учням факти, які ті прагнуть запам'ятати тільки для того, щоб відтворити їх пізніше. Навчання повинне стати гнучкішим і різноманітнішим, допускаючим альтернативні механізми організації навчального процесу, такі як дистанційне навчання і електронне навчання, що припускає можливість вільної і гнучкої участі, а також модульні курси, що надаються в міру необхідності [8].

Перед учителем поставлено важливе завдання — здійснювати розвиток гармонійної компетентної особистості. Змінюються орієнтири освіти — змінюється й учитель, цілі та завдання його освітньої діяльності. Взагалі, освіта протягом життя покликана підвищувати рівень загальних знань і розширювати можливості участі громадян у культурній, соціальній і політичній діяльності країни. Також вона повинна внести вклад у подальшу демократизацію суспільства і сприяти посиленню позиції людини в професійній діяльності. У цих умовах потрібен новий погляд на роль і значення неперервної освіти, яка відповідає сучасним освітнім потребам. На даний час є необхідність у розробці теоретично обґрунтованих, практично значимих і переконливих концептуальних підходів до організації системи неперервної освіти в Україні. Однією з найбільш істотних проблем становлення системи неперервної освіти є подолання стереотипу ставлення до неформальної освіти як неповноцінної.

Навчання протягом життя на національному рівні повинне бути визначене як повноправне освітнє поле з відповідною увагою до контролю й перевірки якості та забезпеченням визнання різноманітних форм освіти. Насамперед необхідно, щоб державою визнавалися всі можливі форми, формати й методи навчання, а не тільки формальна освіта. Важливо, щоб Україні сформувалася загальна культура навчання – щоб навчання цінувалося, заохочувалося й було доступним всім бажаючим, стало невід'ємною частиною трудових відносин.

В умовах модернізації суспільства одним з елементів соціальних перетворень в Україні має стати орієнтація на інформаційне суспільство як модель соціальної організації. Водночас процеси соціальної модернізації і національно-державного будівництва можуть здійснюватися тільки на основі радикальних змін культури суспільства, його ціннісних орієнтирів та мотивів діяльності. У найзагальнішому аспекті ці зміни стосовно формування і розвитку особистісних характеристик сучасного вчителя можна визначити як форму принципово нового типу його зв'язку з суспільством, культурою, внаслідок чого формується нове соціокультурне середовище діяльності педагога. На перший план виходять процеси самодетермінації, визначення власних ціннісних орієнтирів на підставі без-

посередньої інтеріоризації культурних цінностей, які набувають характеру етичного виміру індивідуального і соціального буття.

На часі формування „вчителя-європейця” як людини, котра, по-перше, відкрита світові, з повагою ставиться до культури різних народів і спрямована на діалог з іншими культурами; по-друге, як людини мобільної у своєму розвитку й праці, тобто здатної сприймати нове, системно мислити, розуміти взаємозв'язки і взаємозалежності в суспільному розвитку; по-третє, як професіонала своєї справи, якому притаманні особистісна відповідальність за безперервний професійний розвиток, наукова обґрунтованість і творчий характер практичної діяльності, неперервна і системна освіта й професійна підготовка.

Всебічний розвиток особистості сучасного вчителя передбачає формування загальнолюдських норм життєдіяльності, а також добра, краси, істини, свободи й совісті, поваги й любові. За цими показниками, тобто з позицій загальнолюдської моралі, в повсякденному житті оцінюється вихованість кожного суб'єкта, але вчителя – насамперед. Адже саме він має прищеплювати ці чесноти дітям, котрі обов'язково порівнюватимуть усе сказане ним з поведінкою самого педагога.

Список використано літератури

1. Болонський процес і навчання впродовж життя / М.Ф.Степко, Б.В.Клименко, Л.Л.Товажнянський.– Харків, 2004
2. Why did the Report change the indicators for measuring education and income in 2010? [Electronic resource] // United Nations Development Programme. – Mode of access:<http://hdr.undp.org/en/content/why-did-report-change-indicators-measuring-education-and-income-2010>
3. Towards an institutional strategy for Lifelong Learning in Higher Professional Education [Electronic resource] // Published by the FLLLEX consortium May 2012. – Mode of access: www.aqu.cat/doc/doc_16974883_1.pdf
4. A Memorandum on Lifelong Learning [Electronic resource] // Commission of the European communities. – Mode of access: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
5. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII із змінами та доповненнями. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004
6. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування / Л.І. Антошкіна. – К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2005.
7. Сибірцев, В. В. Сучасні тенденції розвитку післядипломної освіти / В. В. Сибірцев // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції «Андрогогічні засади післядипломної освіти», 20-28 квітня 2015 р. – Кіровоград, 2015.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про схвалення Концепції розвитку системи підвищення кваліфікації працівників на період до 2010 року” від 20.03.2006р. №158-р
9. Штутман, П. Л. Сучасні підходи до формування системи безперервної освіти: зарубіжний досвід та шляхи його використання в Україні / П. Л. Штутман // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. – Кіровоград: КНТУ, 2008. - Вип. 13.